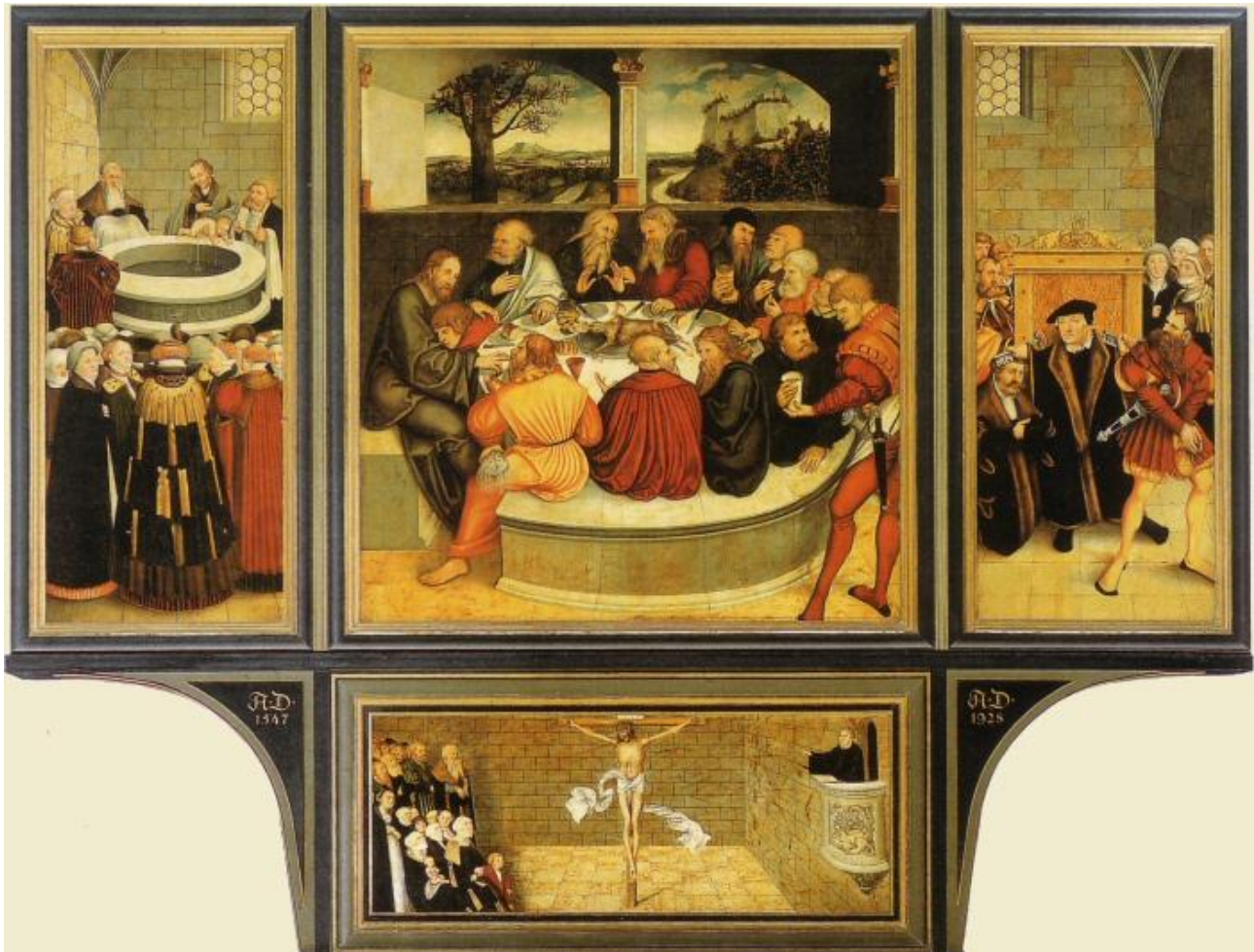

Reformationsaltertavlen

I Wittenberg Stadtkirche - Luthers prædikekirke - findes den måske allervigtigste altertavle, der anskueligt udfolder, hvad sand evangelisk kristentro er.

Den evangeliske tro fremgår af Philip Melancthons Confessio Augustana, artikel 7: "ligeledes lærer de, at der bestandigt vil forblive en, hellig kirke. Men kirken er de helliges forsamling, i hvilken evangeliet læres rent og sakramenterne forvaltes ret. Og til evangeliets sande enhed er det nok at være enig om evangeliets lære og om sakramenternes forvaltning. Det er ikke nødvendigt, at der overalt er ensartede menneskelige overleveringer eller riter og ceremonier indstiftede af mennesker; som Paulus siger: En tro, en dåb, en Gud og alles Fader osv."

Kunstværket er skabt af den ældre og den yngre Lucas Cranach i forening - de maler meget ens - som far, så søn og det er ofte svært at skelne mellem den ene og den anden. Tavlen er sandsynligvis indviet i kirken den skæbnesvangre 24.april 1547 - den samme dag, hvor kurfyrst Johann Friedrich bliver slået af kejser Karl V. ved Mühlberg, sydøst for Wittenberg. Denne dag indtages Wittenberg og ophører som residensby og kurfyrsten tilfangetages og besejler dermed de evangeliske fyrsters skæbne.

Reformationsaltertavlen er altså en klar bekendelse - midt i nederlagets stund.

Tavlen fremstiller den sidste nadver med to sidefløje med dåben og boden men hele værket står på fundamentet (predella), hvor Luther med venstre hånd i den opslåede Bibel peger hen på den korsfæstede Kristus. Luther er den evangeliske kirkes Johannes Døber-skikkelse.

Altertavlen blev renoveret i 1928 men er nu igen renoveret med den nyeste konservatorteknik, der har givet nye indsigter i det fornemme værk. I det følgende vil jeg forklare de enkelte tavler, hver for sig.

Predella - bundstykket.

Det ses, at tavlen er samlet således, at der er tale om et og samme rum - forøvrigt har den nyeste renovering gjort det tydeligt i predella, at tavlens centrum eller hovedhjørnesten er den korsfæstede Kristus - da farverne blev afdækket helt, kunne det ses, at her er det Kristi lidelseshistorie, der skildres - fjerner man Kristus fra rummet, ses tydelige blodstænk fra piskningen af Jesus - på væggen - men korset er kirkens indhold og fundament - korset er kirkens kompas, alt hvad der peger hen på Kristi kors, er sand kirke. Lændeklædet er i bevægelse - Kristus lever og er nærværende i menigheden.

Fra 1.Korinterbrev 3,11: "for ingen kan lægge en anden grundvold end den, der er lagt, Jesus Kristus", som det er tilføjet altertavlen i 1928 øverst.

Ser man nøje efter, har prædikestolens front vildsvinehoved - en tydelig henvisning til den pavelige bulle, der truede Martin Luther med pavens band - Exsurge Domine af 15.juni 1520. Bullen henviser til Ps. 80: "skovens vildsvin gnaver af Herrens vingård, markens dyr græsser på den" - bullen gav Luther 60 dage til at tilbagekalde sin lære og sine skrifter. Om Luthers hals anes en rød krave, den kardinalrøde Kollar - måske antyder Cranach, at Luther er den nye biskop for den evangeliske kirke.

Personerne på tavlen er genkendelige Wittenberg- borgere, de gifte kvinder bærer, efter tidens skik, tørklæder. Her ses Luthers hustru Katharina med den første søn, Johannes eller Hans, i rødt, på armen. I baggrunden ses med det hvide fuldskæg Lucas Cranach den Ældre, der bevidst stiller sig midt i den evangeliske menighed.

Nadverscenen - midterstykket

En del kunsthistorikere mener, at skal man endelig skelne mellem den Ældre og den Yngre Cranachs værk, så er nadverscenen mest sandsynlig fra den Ældres hånd.

Alterbilledet er åbent ud mod verden - det er ikke en lukket loge, der er samlet her - i baggrunden måske livets træ, jfr. Salme 1 og det hvide bjerg med borgen, jfr. Wittenberg og Luthers salme Vor Gud han er så fast en borg.

Jesus sidder på firkantet sokkel med yndlingsdisciplen Johannes. Jesu ord fra Joh. 13,21 bringer bevægelse i billedet: "en af jer vil forråde mig". Peter slår sig for brystet: "da vel ikke mig, Herre?"

Judas, i falskhedens tvetydige gult, er allerede ved at forlade kredsen med den ene fod ude af rundkredsen. Hans bæger er, i modsætning til de øvrige disciples, allerede tomt. Pengepungen er med guldpynt; sådan foretrækker forræderen gods og guld fremfor fælleskabet - som barfodet skildres han som forbryderen, der allerede på listige fødder er på vej hen for at forråde sin Herre og Mester.

Martin Luther som junker Jörg fra Wartburg (fuldskæg og udvokset tonsur) rækker kalken ud af kredsen til mundskænken, sandsynligvis Lucas Cranach den Yngre. I de evangeliske menigheder fejrer man nadver "under begge skikkelser", menigheden får altså både brødet og vinen, i modsætning til den gamle kirke. Martin Luther har givet kalken tilbage til lægfolket i menigheden.

Sammenligner man Cranachs billede med Leonardo da Vincis berømte, ses forskellen tydeligt - hos da Vinci er billedets centrum ubetinget Kristus i midten. Jesuskikkelsen uden glorie - hos Cranach hengiver han sig helt og fuldt til forsamlingen.

Trækker man en lodret linje fra Judas op til Livets træ i udsigten, er træet allerede ved at visne, jfr. Salme 1:

"Lykkelig den, som ikke vandrer efter ugudeliges råd - men har sin glæde ved Herrens lov - han er som et træ, der er plantet ved bækken; det bærer frugt til rette tid; og dets blade visner ikke".

Skikkelsen til venstre for Luther er Hans Lufft, bogtrykkeren der trykte Luthers Bibel og flere af hans hovedværker og iøvrigt, i modsætning til forfatteren, blev ganske velhavende på dette.

Venstre sidefløj skildrer **dåben**.

Døbefonten er usædvanlig stor - måske en hentydning til Luthers lille Sermon om dåben fra 1519, hvori han skriver." Dåb betyder på græsk baptismos, på latin mersio - dvs. at noget dykkes helt ned i vand, så vandet slår sammen over det. Og selvom det mange steder slet ikke er skik at tage børnene over og neddykke dem i dåbsvandet, men alene med hånden at øse vand over dem, så burde det dog være sådan - thi uden tvivl kommer ordet dåb på tysk af ordet dyb - den betyder, at det gamle menneske og det syndige, som er født af kød og blod, ved Guds nåde, helt skal drukne".

Det er bemærkelsesværdigt, at det er Philip Melanchthon, der forestår dåben - Melanchthon var ikke uddannet teolog og altså heller ikke ordineret - her udøver han det almindelige præstedømme, at enhver, der er krøbet ud af dåben, er præst for Vorherre. Vi kender det også i dag, når en døbt sygeplejerske, i mangel af præst, må forrette en nøddåb på en barselsgang på hospitalet. Melanchthon døber så at sige barnet i ryggen - når djævelen vil forføre os, falder han os i ryggen. Når du er døbt, har du ryggen fri.

Også mens Luther levede, var man fra Wittenberg-teologernes side ude i heftige opgør med den såkaldte døberbevægelse, der fornægtede barnedåben. Netop i opgøret med døberbevægelsen, indskærpede Wittenberg teologerne ofte Jesu ord fra Mt. 19,14: "lad de små børn komme til mig".

Luther selv anser barnedåben for den allermest sikre dåb: "en gammel fyr kan snyde, men det kan børn ikke" og han understreger, at troen ikke er til for dåbens men dåben er til for troens skyld - man bør i tvivlens stunder vende tilbage til sin dåbs nåde. Luther finder iøvrigt, at det, der generer gendøberne, er at enhver slyngel kan komme til nadveren eller uddele den, mens de anser sig selv for hellige. Det drejer sig ikke om Guds ord men om deres egen hellighed.

I sin Apologi til den augsburgske konfession skriver Melanchthon: "Og ligesom vi fordømmer gendøbernes mange vildfarelser, således fordømmer vi også denne, at de påstår, at barnedåben er unyttig. For det er helt sikkert, at løftet om frelse også gælder de spæde. Men det tilhører ikke dem, der er uden for Kristi kirke, hvor hverken Ordet eller sakramenterne er. For Kristus genføder ved Ordet og sakramenterne. Altså er det nødvendigt at døbe de små børn, for at løftet om frelsen kan blive tilegnet dem, ifølge Kristi befaling (Mt. 28,19): "Døb alle folk". Ligesom frelsen altså bliver tilbudt alle, således bliver også dåben tilbudt alle, mænd, kvinder, børn og spæde. Af det følger der altså tydeligt, at spædbørn skal døbes, fordi frelsen bliver skænket sammen med dåben".

Iøvrigt kaldtes Melanchthon ofte Praeceptor Germaniae, Tysklands lærer, med baggrund i hans store pædagogiske arbejde for undervisningen af børn og unge i samtiden.

På dåbsbilledet står en person ved siden af Melanchthon, Caspar Aquila, med Luthers Taufbüchlein opslået på Mk. 16,16: "Den, der tror og bliver døbt, skal frelses". Caspar Aquila var en af Luthers medarbejdere på oversættelsen af Gamle Testamente.

På den anden side af Melanchthon står den ældre Lucas Cranach - han og hans kone Barbara Brengbier i pelsen, var faddere til Martin Luther og Katharina von Boras førstefødte søn, Johannes.

Cranachs hustru var efter sigende et meget forfængeligt gemyt, der var utilfreds med, at ægtefællen aldrig ville male et portræt af hende - måske ligger der en lille drille-finte i, at hun her vel er malet, både fra siden og bagfra, i den tykke pelskåbe.

Højre sidefløj: boden eller skriftemålet.

Her ses Johannes Bugenhagen i åben skriftestol, i modsætning til den katolske kirkes lukkede skriftestol.

Johannes Bugenhagen var ofte Martin Luthers personlige skriftefader og sjælesørger, der trofast var ved Luthers side i dennes mange sjælelige krisestunder.

Johannes Bugenhagen udøver nøglemagten, jfr. Mt. 16,19: "Jeg vil give dig nøglerne til Himmeriget, og hvad du binder på jorden, skal være bundet i himlene, og hvad du løser på jorden, skal være løst i himlene".

paveseglet

Nøglemagten understreges af, at Bugenhagen i begge hænder bærer nøglerne til himmeriget, jfr. pavens emblem med tiaraen og de to nøgler, jfr. Joh. 20,23.

Her er det altså Bugenhagen, der på vegne den evangeliske kirke, udøver nøglemagten som kirkens tjener.

Den ydmyge borger til venstre bekender sin brøde og modtager sine synders nådige forladelse og går fra skriftemålet som et frit menneske.

Den spraglet klædte borger til højre derimod ønsker ikke at skrifte - derfor går han bundet fra skriftestolen, som det ses på hans sammenbundne hænder - han har allerede vendt skriftefaderen ryggen.

Han har et prægtigt kortsværd ved siden og hans påklædning er pyntesyg - han er tydeligt i modstrid med det beklædningsreglement fra 1546, som kurfyrst Johann Friedrich havde udstedt for ikke, at det fornemme borgerskab med hangen til påklædningsluksus skulle vække mishag hos menigmand.

Han er åbenbart uforbederlig og Bugenhagen udstøder ham her af den evangeliske menighed.

Som sagt samles albertavlen kompositorisk ved, at alle billeddele så at sige udspiller sig i samme rum - derved opnås enheden og sluttetheden i værket.

Hvis det står til troende, at albertavlen er opstillet samme dag, den 24.april 1547, som de evangeliske bliver slået eftertrykkeligt af den katolske kejser Karl V. ved Mühlberg, så må man sige, at det er en stærk bekendelseshandling i den yderste nød.

Sådan har Gudsfolket altid gjort - i den yderste nød og fare, forvisses man om Guds nærhed og hjælp og rejser derfor et alter.

Ved dette pragtfulde Cranach værk søgte man, i nederlagets uvisse stund, at bevare det evangeliske fodfæste. Som Johannes Bugenhagen skrev i et brev til præster og prædikanter i 1546 - efter Luthers død og næsten som et forvarsel om, hvad der skulle komme: "Og selvom vi også må lide, så vil Gud dog mindske vores angst og vores straf og snart frelse os - Han vil i disse kirker, hvor Hans lære forkyndes ret, blive hørt og elsket, visselig have sin bolig og ikke lade den gå til grunde".

I 500 året for reformationen står Reformationsalbertavlen som et prægtigt monument - fornemt restaureret og bevaret for eftertiden.

Ole Dybro